ЗМІСТ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

СІРОТОВ Олександр Андрійович - докторант відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор філософії

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4818-385X

УДК 351.74:355.1-057.15:364-78

DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.2.69

З огляду на аналіз законодавчої бази та наукових джерел сформульовано висновок, що в пенсійне забезпечення працівників Національної поліції України та членів їх сімей – це інститут соціального захисту працівників органів і підрозділів НПУ, який передбачає гарантію отримання матеріальної державної допомоги у випадках припинення ними службової діяльності внаслідок звільнення або втрати працездатності з інших причин, а також матеріальна підтримка членів сімей поліцейських, які втратили годувальника в особі поліцейських. Обґрунтовано, що пенсійне забезпечення поліцейських та членів їх сімей гарантується спеціальним законодавством, яке встановлює додаткові гарантії та підвищені нормативи матеріальної допомоги зазначеним суб'єктам. На відміну від інших категорій осіб, поліцейські та близькі до них особи мають право на вищий рівень та ширший обсяг виплат, які виходять зі специфіки та ризиків служби.

Ключові слова: пенсія, пенсійне забезпечення, пенсійне забезпечення поліцейських, поліцейська служба, Національна поліція України, члени сімей поліцейських.

Постановка проблеми

Чинне законодавством покладає на Національну поліції України (далі – НПУ) широку систему завдань та функцій, яка розширилась під час повномасштабного вторгнення російської федерації. Виконуючи їх поліцейські часто стикаються із ризиками життю та здоров'ю, через що ступінь їх професійного виснаження значно вищий ані ж у представників інших професій. Зазначене зумовлює особливу увагу держави до захисту соціальних прав працівників НПУ, що зокрема виражено в особливому підході до організації їх пенсійного забезпечення.

Стан дослідження проблеми

Проблема пенсійного забезпечення на сьогоднішній день має високий ступінь актуальності, враховуючи той факт, що Україна стоїть на порозі входження до Європейського Союзу де підхід до соціального захисту відмінний. Зазначеному питанню приділяли увагу такі науковці, як В.М. Андріїв, Н.Б. Болотіна, Л.В. Дрозач, Т.З. Герасимів, І.В. Зуб та багато інших вчених. Попри широку наукову розробленість, пенсійне забезпечення окремих категорій працівників, зокрема, поліцейських та членів їх сімей, не знаходить належного аналізу в сучасній теоретико-юридичній літературі.

Мета і завдання дослідження

Мета статті: розкрити зміст пенсійного забезпечення поліцейських та членів їх сімей. Поставлена мета передбачає розв'язання наступних завдань: 1) окреслити загальні засади пенсійного забезпечення громадян України; 2) виділити юридичні особливості пенсійного забезпечення поліцейських та членів їх сімей; 3) навести авторську дефініцію пенсійного забезпечення останніх.

Наукова новизна дослідження

Новизна статті обґрунтована тим, що вона являє собою першу наукову працю в якій на підставі аналізу законодавства та численних наукових джерел розкрито зміст та особливості пенсійного забезпечення не тільки поліцейських, але й членів їх сімей.

Виклад основного матеріалу

Інститут пенсійного забезпечення є однією із гарантій соціального захисту громадян України, у тому числі поліцейських, що відмічено в статті 46 Конституції України 28.06.1996 №254к/96-ВР. Згідно із даною нормою громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1].

Положення Конституції уточнено Законом України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 №1788-XII відповідно до якого громадяни України мають право на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законодавством. Іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні, мають право на пенсію нарівні з громадянами України на умовах, передбачених законодавством або міждержавними угодами [2].

Втім, ані в Конституції, ані в Законі не наводиться безпосередньо визначення поняття «пенсійне забезпечення». Частково дану проблему вирішено статтями Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 №1058-IV. Згідно його положень пенсія – це «щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого цим Законом пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених цим Законом» [3].

Основний масив тлумачень піднятої категорії сконцентровано на доктринальному рівні. Наприклад, в дисертаційній роботі В.В. Фещука визначено, що пенсійне забезпечення – це система державних соціальних гарантій, відповідно до яких пенсії мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, незалежно від участі особи в солідарній системі пенсійного страхування, заснованого виключно на принципі солідарного перерозподілу пенсійних внесків [4, с.14]. Т.В. Кравчук пропонує розглядати пенсійне забезпечення, як форму матеріального забезпечення фізичних осіб-суб'єктів як загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, так і недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсій та соціальних послуг, які формуються за рахунок страхових внесків, що сплачуються за кошт юридичних та/або фізичних осіб, державного й місцевого бюджетів, цільових фондів, та акумулюються на банківських рахунках [5, с.8]. А.А. Казанчан зазначає, що пенсійне забезпечення є однією з форм соціального забезпечення, яка передбачає щомісячні та, в більшості випадків, довічні грошові виплати, виплачувані особам, які опинилися у важкій життєвій ситуації. Це може стосуватися пенсій для осіб у пенсійному віці, пенсій для інвалідів, пенсій у разі втрати годувальника та інших видів пенсій, які передбачені чинним законодавством країни. Пенсійне забезпечення спрямоване на допомогу тим, хто опинився у найбільш вразливому соціальному стані, такому як старість, інвалідність або втрата годувальника [6, с.144]. За визначенням, яке обстоює О.М. Соломка, пенсійне забезпечення – це системи інститутів (правил і організацій) та механізмів їх взаємодії, що акумулюють кошти через розподільчий (оподаткування) та нагромаджувальний (страхування) канали,

амортизують на- слідки соціальних ризиків, що прогнозуються (зміна матеріального стану працюючих та інших категорій громадян внаслідок настання старості, інвалідності, втрати годувальника) відповідно до визначених соціальних технологій та національних правил, які мінімізують наслідки зміни матеріального становища [7].

За визначенням Т.О. Дідковської пенсійне забезпечення – це комплексні організаційно-правові заходи, метою яких є задоволення життєвих потреб шляхом здійснення грошових виплат громадянам, які мають право на їх отримання. Крім визначеного, авторка наголошує, що пенсійне забезпечення характеризується єдністю та диференціацією. Єдність полягає в єдиному змісті, єдиній сутності, єдиній меті, єдиних принципах пенсійного забезпечення. За допомогою єдності визначається той вектор, в напрямку та в рамках якого повинно здійснюватися пенсійне забезпечення; досягається мета пенсійного забезпечення – задовольнити за допомогою пенсій життєві потреби працівників, що мають право на їхнє отримання, гарантування їм здійснення цього права, державний захист та охорона прав пенсіонерів, виконання відповідного зобов'язання держави перед громадянином щодо соціального захисту. Диференційований підхід до регулювання суспільних відносин допомагає усунути ті прогалини, що виникають при загальному регулюванні [8, с.100-101].

Що стосується поняття пенсійного забезпечення безпосередньо поліцейських, то на сьогоднішній день категорія не знайшла широкого опрацювання в науковій літературі. Лише окремі вчені приділяли свою увагу тлумаченню останньої, або суміжних явищ. Наприклад, С.М. Бортник визначає пенсійне забезпечення поліцейських, як різновид гарантії соціальної захищеності поліцейських, що пов'язаний з отриманням ними встановлених грошових виплат задля задоволення їх життєвих потреб після звільнення зі служби в органах Національної поліції, які мають місце у випадках, порядку та на умовах, передбачених законодавством [9, с.33].

Звернути увагу також доцільно на тлумачення пенсійного забезпечення запропонованого М.М. Клемпарським. Вчений виділяє зміст категорії щодо працівників органів внутрішніх справ – предок сучасної поліції. Автор пише, що під пенсійним забезпеченням працівників органів внутрішніх справ необхідно розуміти грошові виплати, які безпосередньо залежать від їх попередньої службово-трудової діяльності, а в деяких випадках і від інших обставин (настання страхового ризику, суми попереднього внеску тощо) що виплачуються із спеціально створених фондів, як державних так і недержавних за умов і у порядку передбачених нормативно-правовими актами [10, с.25-26].

Аналіз загальних підходів щодо тлумачення поняття пенсійне забезпечення, а також в контексті професійної діяльності правоохоронців дає можливість сформулювати авторських підхід щодо змісту категорії. На наш погляд, пенсійне забезпечення працівників Національної поліції України та членів їх сімей – це інститут соціального захисту працівників органів і підрозділів НПУ, який передбачає гарантію отримання матеріальної державної допомоги у випадках припинення ними службової діяльності внаслідок звільнення або втрати працездатності з інших причин, а також матеріальна підтримка членів сімей поліцейських, які втратили годувальника в особі поліцейських.

Пенсійне забезпечення поліцейських відрізняється цілим рядом особливостей. Передусім, відповідно до статті 17 Конституції України 28.06.1996 №254к/96-ВР держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1].

Безпосередньо в Законі України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VII відсутнє визначення змісту та особливостей пенсійного забезпечення поліцейських, членів їх сімей, натомість, наявне посилання на спеціальний нормативний документ – Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 №2262-XII [11;12].

Відповідно до статей останнього Закону, особи з числа військовослужбовців (крім

військовослужбовців строкової служби) рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу, інші визначені особи при наявності встановленої вислуги на військовій службі, службі в органах внутрішніх справ, Національній поліції, Державному бюро розслідувань та на службі на посадах начальницького складу в Національному антикорупційному бюро України, Службі судової охорони і в державній пожежній охороні, службі в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, в органах і підрозділах цивільного захисту, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України, Державної кримінально-виконавчої служби України мають право на довічну пенсію за вислугу років. Виплата пенсій, у тому числі додаткових пенсій, доплат, надбавок та підвищень до них, компенсаційних виплат, встановлених законодавством, особам, які мають право на пенсію згідно з Законом, забезпечується за рахунок коштів державного бюджету. Крім того, особам, які звільнені зі служби за віком, станом здоров'я чи у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів без права на пенсію, протягом одного року після звільнення зі служби виплачується щомісячна грошова допомога в розмірі окладу за військовим (спеціальним) званням [12].

В свою чергу, пенсії в разі втрати годувальника сім'ям військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за Законом, зокрема, поліцейським призначаються, якщо годувальник помер у період проходження служби або не пізніше 3 місяців після звільнення зі служби чи пізніше цього строку, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних у період проходження служби, а сім'ям пенсіонерів з числа поліцейських - якщо годувальник помер у період одержання пенсії або не пізніше 5 років після припинення її виплати. При цьому сім'ї військовослужбовців, які пропали безвісти в період бойових дій, прирівнюються до сімей загиблих на фронті [12].

Незалежно від перебування на утриманні годувальника пенсія призначається: непрацездатним дітям; непрацездатним батькам і дружині (чоловікові), якщо вони після смерті годувальника втратили джерело засобів до існування, а також непрацездатним батькам і дружині (чоловікові) військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію, які загинули чи померли або пропали безвісти в період проходження служби або пізніше внаслідок поранення, контузії, каліцтва чи захворювання, що мали місце під час служби. Батьки поліцейських, які загинули (померли) у період проходження військової служби (виконання службових обов'язків) чи після звільнення зі служби, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва, отриманих при виконанні обов'язків військової служби (службових обов'язків), захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті, ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи чи виконанням інтернаціонального обов'язку, безпосередньою участю в антитерористичній операції або забезпеченням її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах її проведення, безпосередньою участю у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченням здійснення зазначених заходів, перебуваючи безпосередньо в районах та у період їх здійснення, безпосередньою участю у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, мають право на призначення дострокової пенсії за віком, після досягнення чоловіками 55 років, жінками - 50 років, за наявності страхового стажу не менше 25 років - для чоловіків і не менше 20 років - для жінок [12].

Висновки

Отже, пенсійне забезпечення поліцейських та членів їх сімей гарантується спеціальним законодавством, яке встановлює додаткові гарантії та підвищені нормативи матеріальної допомоги зазначеним суб'єктам. На відміну від інших категорій осіб, поліцейські та близькі до них особи мають право на вищий рівень та ширший обсяг виплат, які виходять зі специфіки та ризиків служби.

SUMMARY

Based on the analysis of the legislative framework and scholarly sources, it is concluded that pension provision for employees of the National Police of Ukraine and members of their families constitutes an institution of social protection for employees of bodies and units of the National Police of Ukraine. This institution guarantees the receipt of material state support in cases where police officers terminate their service due to dismissal or loss of working capacity for other reasons, as well as material support for family members of police officers who have lost their breadwinner in the person of a police officer. It is substantiated that pension provision for police officers and members of their families is guaranteed by special legislation, which establishes additional guarantees and increased standards of material assistance for these subjects. Unlike other categories of persons, police officers and persons closely related to them are entitled to a higher level and a broader scope of payments, which stem from the specific nature and risks of police service.

Keywords: pension; pension provision; pension provision of police officers; police service; National Police of Ukraine; family members of police officers.

Література

1. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. №72/1. Ст.2598.

2. Про пенсійне забезпечення: закон від 05.11.1991 №1788-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. №3. Ст.10.

3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: закон від 09.07.2003 №1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №49. Ст.376.

4. Фещук В.В. Правове регулювання та організація пенсійного страхування в Україні: автореф… дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 18 с.

5. Кравчук Т.В. Пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.05. Київ: Інститут держави і прав ім. В.М. Корецького Національної академії наук України. 2007. 212 с.

6. Казанчан А.А. Поняття та види пенсійного забезпечення громадян в Україні Наукові записки Тав-рійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». Том 23 (62). No 1. 2010 рік. С. 142–149.

7. Соломка О.М. Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення: автореф. дис… канд. економі. наук. : 08.01.01. Харків. 2006. 24 с.

8. Дідковська Т.О. Пенсійне забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.05. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008. 208 с.

9. Бортник С.М. До проблеми пенсійного забезпечення працівників Національної поліції України. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Випуск 2, том 2. С.8-13.

10. Клемпарський М. М. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників органів внутрішній справ: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.05. Харків. 2004. 224 с.

11. Про Національну поліцію: закон від 02.07.2015 №580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №40-41. Ст.379.

12. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: закон від 09.04.1992 №2262-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. №29. Ст.399.